

Základní pojmy teorie práva I

Daniel Bartoň

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

Základy práva, 15. září 2014

Přehled přednášky

Základní pojmy
teorie práva I

Daniel Bartoň

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným normativním systémům

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Subjekty práva

Různé roviny chápání práva

- ▶ **normativní** – jako systém pravidel regulujících chování lidí
- ▶ **sociální** – jako systém společenských vztahů, který je zároveň výsledkem i zásadním ovlivňovatelem pravidel lidského chování
- ▶ **axiologické** – jako vyjádření hodnot zastávaných konkrétní společností
- ▶ **mocenské** – jako prostředek uskutečňování různých zájmů
- ▶ **informační** – jako nositel informací pro adresáty norem (jak se mají chovat & jaké následky by určité chování mělo mít)

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Objektivní a subjektivní právo

Objektivní právo

souhrn právních norem (a právních principů) jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem nebo mezinárodním společenstvím států

Subjektivní právo

možnost chování zaručená právním subjektům objektivním právem – a zároveň tomu odpovídající právní povinnost jiných právních subjektů

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Pozitivní a přirozené právo

Pozitivní právo (ius positivum)

právo dané státem nebo společenstvím států

Přirozené právo (ius naturale)

souhrn principů a nezadatelných subjektivních práv, které předcházejí nebo jsou nadřazeny pozitivnímu právu; vzniká nezávisle na státu; jeho zdrojem může být např. Bůh, příroda, přirozenost, rozum atp.

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Normativní systémy

- ▶ Kromě práva existuje řada dalších normativních systémů, např. morálka, náboženství, místní tradice
- ▶ Specifika práva
 - ▶ státem stanovená nebo uznaná forma (prameny práva)
 - ▶ opírá se o státní donucení
 - ▶ státní moc zabezpečuje jednotu práva na vymezeném území
- ▶ Právo často inkorporuje původně neprávní normy, např.:
 - ▶ možnost odvolat se na dobré mravy
 - ▶ tzv. etické kodexy pro určité sektory nebo profese
 - ▶ vynucování náboženských norem, např. trestnost blasfemie

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Normativnost

- ▶ Právní normy mají **preskriptivní charakter**, tj. stanoví něco, co má být
- ▶ Rozlišovat mezi tím, co **má být** (preskriptivním, regulativním) a tím, **co je** (deskriptivním, popisným)
- ▶ Právní normy mají regulativní schopnost

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Mody normativnosti

- ▶ Způsoby regulace chování
- ▶ **Objektivní mody** (modality normativnosti z hlediska normotvůrce)
 - ▶ příkaz
 - ▶ zákaz
 - ▶ dovolení
- ▶ **Subjektivní mody** (modality normativnosti z hlediska příjemců norem)
 - ▶ oprávnění
 - ▶ povinnost
- ▶ **Zásada legální licence** – právně je dovoleno vše, co není zakázáno (platí pouze pro jednotlivce, nikoliv pro orgány veřejné správy)

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Znaky právní normy

- ▶ Právní normy jsou obecně závazná pravidla lidského chování, stanovená nebo uznaná státem (společenstvím států), jejichž porušení stát sankcionuje
- ▶ **závaznost** – nemožnost rozhodovat o tom, zda pravidlo chování dodržím, či nikoliv
- ▶ **formální určitost** – stát uznává pouze normy v určité formě (např. ve formě zákona)
- ▶ **obecnost** – právní norma upravuje chování druhově určených subjektů (adresátů právní normy) a rovněž jejich oprávnění, povinnosti a sankce jsou stanoveny obecně
- ▶ **vynutitelnost** – stát běžně plnění právních norem vynucuje (normy, které nemají sankci jsou **imperfektní**)

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Struktura právní normy

- ▶ Jestliže *hypotéza*, pak *dispozice*, jinak *sankce*
- ▶ **Hypotéza** – stanoví podmínky (personální, lokální, časové atp.), za nichž nastane dispozice, popř. sankce
- ▶ **Dispozice** – vlastní pravidlo chování (příkaz/zákaz/dovolení, resp. oprávnění/povinnost)
- ▶ **Sankce** – postih za porušení právních povinností stanovených v dispozici

Dělení hypotéz, dispozic a sankcí

- ▶ Z hlediska míry abstraktnosti formulace
 - ▶ **relativně abstraktní** – vytvářejí prostor pro uvážení
 - ▶ **relativně konkrétní** – nevytváří prostor pro uvážení, poskytují vyšší míru právní jistoty
- ▶ Z hlediska kumulativnosti nebo alternativnosti formulace
 - ▶ **kumulativní** – musí být splněny všechny podmínky nebo povinnosti, využita všechna oprávnění nebo uděleny všechny sankce
 - ▶ **alternativní** – postačí pouze splnění jedné podmínky nebo povinnosti, využití jednoho oprávnění nebo udělení jedné sankce
- ▶ Z hlediska úplnosti či neúplnosti vymezení
 - ▶ **taxativní** (úplný, uzavřený) výčet
 - ▶ **demonstrativní** (příkladný) výčet

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Druhy právních norem

- ▶ Podle způsobu vymezení pravidla chování
 - ▶ příkazující
 - ▶ zakazující
 - ▶ opravňující
 - ▶ doporučující
 - ▶ teleologické – vyjadřují účel nebo cíl, kterého má být dosaženo, ale nestanovují, jak jej dosáhnout
- ▶ Podle stupně závaznosti
 - ▶ **dispozitivní** – nestanoví buď vůbec vlastní pravidlo chování, nebo ho stanoví pouze podpůrně (adresáti mají možnost si stanovit vlastní pravidla, ale pokud tak neučiní, uplatní se dispozitivní norma)
 - ▶ **kogentní** – stanoví pravidlo, od kterého se není možné odchytil (typické pro veřejné a procesní právo)

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Zvláštní druhy norem

- ▶ **Blanketové** – neobsahují vlastní pravidlo chování, ale zmocňují někoho k jeho stanovení
- ▶ **Kolizní** – stanoví hraniční ukazatele, jimiž jsou určeny normy, podle nichž se řeší soukromoprávní vztahy s cizím prvkem
- ▶ **Kompeteční** – vymezují rozsah pravomoci a působnosti orgánů veřejné moci

Působnost právních norem

- ▶ Vymezení rozsahu realizace a aplikace právní normy
- ▶ **Věcná** – týká se skutkové charakteristiky případů, které právní norma upravuje
rozlišujeme normy *obecné* a *speciální*, s tím, že speciální normy mají přednost před obecnými
- ▶ **Prostorová (místní)** – na jakém území právní norma platí
rozlišujeme normy s působností celostátní a lokální
- ▶ **Osobní** - pro které osoby právní norma platí a které jsou z její působnosti vyňaty (imunita, exempce)
- ▶ **Časová** - kdy právní norma existuje
rozlišujeme *platnost* (kdy je norma součástí právního řádu) a *účinnost* (kdy je aplikovatelná)
legisvakanční lhůta – období, kdy je norma platná, ale ještě není účinná

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Retroaktivita

- ▶ Retroaktivitou se rozumí zpětná účinnost právního předpisu, resp. zpětná časová působnost právní normy
- ▶ **Pravá retroaktivita** – účinnost právního předpisu začne dříve, než jeho platnost, takže se použije pozdějšího právního předpisu na skutečnosti, které se staly v minulosti
- ▶ **Nepravá retroaktivita** – vznik a platnost právních vztahů, právních skutečností a právního chování se posuzuje podle dříve platných norem, obsah právních vztahů se posuzuje podle normy účinné v době rozhodování
- ▶ ochrana nabytých práv, právní jistota, rovnost

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Zánik platnosti a účinnosti právního předpisu

- ▶ **Derogace** – zrušení právního předpisu, což s sebou nese zánik platnosti (ale nikoliv nutně účinnosti); k tomu může dojít
 - ▶ **z vnějších důvodů** – zrušení orgánem, který předpis vydal; orgánem způsobilým vydat předpis stejné nebo vyšší právní síly; Ústavním soudem
 - ▶ **z vnitřních důvodů** – např. uplynutím času
- ▶ **Derogační pravidla při derogaci mlčky:**
 - ▶ **lex superior derogat legi inferiori** – norma vyšší právní síly ruší normu nižší právní síly
 - ▶ **lex specialis derogat legi generali** – norma zvláštní později vydaná ruší dřívější normu obecnou, mají-li stejnou právní sílu
 - ▶ **lex posterior derogat legi priori** – norma pozdější ruší normu dřívější, mají-li stejnou právní sílu

Co je obsahem práva kromě právních norem?

- ▶ definice významově neurčitých pojmů
- ▶ preambule
- ▶ **právní principy** – vůdčí zásady, na kterých stojí právní systém jako celek nebo jednotlivá právní odvětví; jsou vyšší míry obecnosti, než právní normy

Právní osobnost a subjekty práva

- ▶ **Právní osobnost** (dříve právní subjektivita) je způsobilost mít práva a právní povinnosti
- ▶ **Subjekty práva** jsou osoby, které se dělí na:
 - ▶ fyzické osoby
 - ▶ právnické osoby

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Fyzická osoba

- ▶ **Právní osobnost** – způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti
- ▶ **Svéprávnost** (dříve způsobilost k právním úkonům) – způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat)
- ▶ **Deliktní způsobilost** – způsobilost nést následky vlastního protiprávního jednání
- ▶ **Procesní způsobilost** – způsobilost samostatně právně jednat v řízení před soudy, správními úřady a jinými orgány veřejné moci

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Právnícká osoba

- ▶ Výtvořem práva – umělá, fiktivní osoba
- ▶ Může být vytvořena přímo zákonem, nebo na základě zákona registrací příslušným orgánem veřejné moci
- ▶ Má právní osobnost od svého vzniku do svého zániku
- ▶ Právnícká osoba může být vytvořena na:
 - ▶ personálním základě – *korporace* (sdružení osob)
 - ▶ materiálním základě – *fundace (nadace a nadační fondy)* – účelové sdružení majetku
 - ▶ kombinací obou rysů (*ústav*)

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr

Závěr

- ▶ Dotazy
- ▶ Přečíst na příště:
Jan Wintr. “Vstupní úvahy o metodologii interpretace práva”. In: *Všehrd* (1. 11. 2010)
URL: <http://casopis.vsehrd.cz/2010/11/vstupni-uvahy-o-metodologii-interpretace-prava>

Co je právo?

Pojem práva

Právo ve vztahu k jiným
normativním systémům

Právní normy

Normativnost

Právní normy

Co je obsahem práva
kromě právních norem?

Subjekty práva

Závěr